

FTAMP 14.25.09

DOI: <https://doi.org/10.47344/xmdppz83>Найля Утеубаева^{1*}, Жайнагүл Дүйсебекова²^{1,2}SDU University, Қаскелең, Қазақстан*e-mail: uteubayeva.nailya@gmail.com

ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛМЕН ТІЛДІ ДАМУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖОЛДАРЫ

Андатпа. Бұл жұмыста 5–8-сынып оқушыларына арналған тілдік дамуы интеграциялық тәсіл негізінде ұйымдастырудың әдістемелік ерекшеліктері қарастырылады. Интеграциялық тәсіл – пәндер арасындағы мазмұндық байланыстарды, тілдік және танымдық дағдыларды біртұтас дамытуға мүмкіндік беретін тиімді әдістемелік ұстаным. Бұл тәсіл оқушылардың тіл үйрену үдерісін тек қана грамматика мен сөздік қорды меңгерумен шектемей, оны пәндік біліммен, өмірлік тәжірибемен және шығармашылық әрекетпен ұштастыруды көздейді. 5–8 сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, интеграциялық тәсіл тілдік дамуы танымдық қызығушылықпен, сыни ойлаумен және коммуникативтік қабілеттермен ұштастырады. Мұндай әдістемелік тәсілдерде оқу материалы әртүрлі пәндік салалардан алынған мәтіндер, тапсырмалар мен жобалық жұмыстар арқылы ұсынылады. Мысалы, тарих, география, өнер секілді пәндердегі тақырыптар тілдік сабақтарда мәтін, диалог, пікірталас немесе эссе жазу түрінде енгізіледі. Интеграциялық тәсілдің артықшылығы – оқушыны тілдік ортада белсенді әрекет етуге, түрлі тақырыптарды талқылау арқылы ой-өрісін кеңейтуге, мәдениетаралық коммуникация дағдыларын жетілдіруге бағыттауы. Бұл тәсіл оқытуда пәнаралық байланыстарды орнату арқылы білімнің тұтастығын қамтамасыз етеді және тілдік материалды өмірмен байланыстырады. Сонымен бірге, оқушылардың шығармашылық және зерттеушілік қабілеті дамып, ақпаратты талдау, салыстыру және қорыту машығы қалыптасады. Осылайша, 5–8 сыныптарда тілдік дамуы ұйымдастырудың әдістемелік жолдары интеграциялық тәсілді қолдану арқылы білім алушының жан-жақты дамуына, тілдік және танымдық құзыреттілігінің артуына, оқу мотивациясының күшеюіне мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: интеграциялық тәсіл, тілдік даму, әдістемелік жолдар, пәнаралық байланыс, танымдық қызығушылық, сыни ойлау, коммуникативтік қабілет, шығармашылық, зерттеушілік дағдылар, мәдениетаралық коммуникация, оқу мотивациясы

Кіріспе

Қазіргі білім беру кеңістігінде оқушылардың жан-жақты дамуын қамтамасыз ету, олардың танымдық, коммуникативтік және шығармашылық қабілетін кешенді қалыптастыру мектептің басты міндеттерінің бірі ретінде қарастырылады. Бұл міндетті жүзеге асыруда тілдік құзыреттілік негізгі нәтижелердің қатарына жатады, өйткені тіл тұлғаның қарым-қатынас дағдысын ғана емес, ойлау мәдениетін, дүниетанымын және әлеуметтік-мәдени тәжірибесін қалыптастыратын жетекші құрал қызметін атқарады. Осы тұрғыдан алғанда 5–8-сынып кезеңі ерекше орын алады: бұл жас аралығында оқушылардың логикалық ойлауы, сыни пайымдауы, мәтінмен жұмыс істеу қабілеті және әлеуметтік өзара әрекет дағдылары белсенді дамиды.

Сонымен қатар мектеп тәжірибесінде тілдік дамуды пәндік мазмұнмен кіріктіріп ұйымдастыру мәселесі әлі де жеткілікті деңгейде жүйеленбеген. Интеграциялық тапсырмалар көп жағдайда эпизодтық сипатта қолданылып, олардың тілдік мақсаттары, күтілетін нәтижелері мен бағалау өлшемдері алдын ала нақтыланбайды. Нәтижесінде интеграциялық оқытудың тиімділігі біркелкі дәлелденбей, мұғалімге қолдануға ыңғайлы құрылымдалған модельдің (кезеңдері, тапсырмалар жүйесі, бағалау критерийлері) жеткіліксіздігі байқалады. Бұл жағдай зерттеу үшін проблемалық өрісті қалыптастырып, 5–8-сынып оқушыларының

тілдік құзыреттілігін дамытуда интеграциялық тәсілді жүйелі ұйымдастырудың тиімді әдістерін айқындауды қажет етеді.

Бұл бағыт қазақ тілін оқытудағы мазмұн мен тіл бірлігін ескерген А. Байтұрсынұлы еңбектерінің жалпы әдістемелік бағыттарымен сабақтасады (Baitursynuly, 1992). Пәндік мазмұнды тілдік мақсаттармен кіріктіру арқылы оқушылардың сөздік қоры кеңейіп, мәтінді терең түсінуі, ақпаратты талдау, салыстыру және қорыту дағдылары қалыптасады. Бұл өз кезегінде оқушылардың сыни ойлауын, шығармашылық белсенділігін және коммуникативтік мәдениетін қалыптастырады. Демек, тілдік дамытуды пәндік контентпен ұштастыру тілді тек грамматикалық білім ретінде емес, ойын жеткізу және білімді қолдану құралы ретінде қарастыруға негіз болады.

Осыған байланысты мақаланың негізгі мақсаты — 5–8-сынып оқушыларының тілдік құзыреттілігін пәндік мазмұнмен кіріктіре дамытудың нақты тапсырмалар жүйесін және оны сабақта қолданудың әдістемелік моделін ұсыну әрі оның тиімділігін тәжірибе жүзінде көрсету. Зерттеудің негізгі болжамы — тілдік материал пәндік мәтінмен сатылы біріктіріліп, әр сабақтың тілдік өнімі алдын ала белгіленген критерийлермен бағаланса, оқушылардың тілдік өнімділігі мен ғылыми мәтінмен жұмыс істеу дағдысы жақсарады. Ұсынылатын тәсіл қазақ тілін оқыту әдістемесіндегі мазмұн мен тіл бірлігі идеясына (Baitursynuly, 1992; Orazbaeva, 2005) және пәндік білім мен тілді қатар меңгертуге бағытталған CLIL (Content and Language Integrated Learning) тәсіліне (Coyle et al., 2010) сүйенеді.

Тіл мен пәндік мазмұнды кіріктіру идеясы халықаралық әдістемеде Content and Language Integrated Learning (CLIL) тәсілі арқылы дамыған: ол пәндік білім мен тілді қатар меңгертуге бағытталған (Coyle et al., 2010; Mehisto et al., 2008; Marsh, 2002) және мектеп тәжірибесінде белсенді зерттелген (Dalton-Puffer, 2007; Llinares et al., 2012). Тілді мазмұн арқылы дамытудың тиімділігі иммерсиялық бағдарламаларда расталса (Genesee, 1994; Cummins, 2000), тілдік дамуды күрделі жүйе ретінде қарастыру әдіснамалық тұрғыдан негізделген (Freeman & Cameron, 2008).

Пәнаралық интеграцияның мектеп білімін жаңғыртудағы әлеуеті дидактикалық зерттеулерде көрсетілген (Dosanova, 2016; Oshepkova & Blagov, 2014), ал интеграцияны енгізуге қатысты мұғалімдердің көзқарасы мен қиындықтары да зерттеу нысаны болған (Sharma & Desai, 2002). Бұл бағыт оқыту мазмұны мен танымдық дамудың сабақтастығы туралы дамыта оқыту тұжырымдамаларымен үндеседі (Vygotsky, 2013; Davydov, 2004). Қазақ тілін оқыту әдістемесінде мазмұн мен тіл бірлігі идеясы А. Байтұрсынұлы еңбектерінен бастау алып (Baitursynuly, 1992), кешенді оқыту (Aimautov, 2013), коммуникативтік тәсіл (Orazbaeva, 2005) және пәндік-тілдік интеграция (Aldakhmetova & Karbaeva, 2025) зерттеулерінде жалғасын тапты.

Зерттеудің теориялық негізі тіл мен пәндік мазмұнды біртұтас үдерісте дамыту идеясына сүйенеді: тіл оқшауланған грамматикалық білім ретінде емес, пәндік мазмұнды түсіну, талдау және жеткізу құралы ретінде дамиды. Мұндай тәсілде тілдік даму мәтінмен жұмыс шеберлігінің сатылап күрделенуі арқылы жүзеге асады: тұрмыстық тілді қолданудан — пәндік мәтінді түсініп, ақпаратты талдауға, одан әрі — өз ойын дәлелді әрі жүйелі мәтінде жеткізуге қарай.

Осыдан бағалаудың негізгі қағидаты туындайды: оқушының тілдік дамуы ереже туралы білімнен емес, нақты сөйлеу өнімінен — бейтаныс мәтінді түсінуінен, өз мәтінін құрастыруынан және жағдаятқа лайық жауап бере алуынан — бағаланады. Сондықтан жүйеде әр сабақтың қорытынды тілдік өнімі алдын ала белгіленген критерийлермен бағаланады (Coyle et al., 2010).

Әдістер мен материалдар

Зерттеу жұмысында интеграциялық оқытудың теориялық және практикалық аспектілерін саралау мақсатында отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріне салыстырмалы талдау жүргізілді. Оның тиімділігін тексеру мақсатында мектеп жағдайында педагогикалық эксперимент жүргізілді. Эксперимент тәжірибелік және бақылау топтарын қамтыды: 5–8-

сынып оқушыларынан құралған жалпы саны 40 респондент екі топқа бөлініп, әр топта 20 білім алушы қамтылды. Тәжірибелік топта пәнаралық мазмұнға негізделген мәтіндер мен сатылы тапсырмалар жүйесі қолданылды, бақылау тобында дәстүрлі әдістеме сақталды. Эксперимент анықтаушы, қалыптастырушы және бақылау кезеңдерінен тұрды.

Зерттеу материалы ретінде 5–8-сыныптарға арналған қазақ тілі, әдебиет, тарих және география пәндерінің оқу бағдарламалары мен оқу материалдары пайдаланылды. Сонымен қатар пәнаралық байланысқа негізделген тапсырмалар үлгілері және оқушылардың жазбаша әрі ауызша жұмыстары талдау нысанына енгізілді.

Білім алушылардың тілдік және танымдық дағдыларын өлшеу үшін құрылымы бірдей pre-test және post-test диагностикалық жұмыстары қолданылды. Бағалау құралы бес көрсеткіштен тұрды: сөздік қор, грамматика, сөйлеу мәдениеті, сыни ойлау және коммуникативтік дағдылар. Әр көрсеткіш 0–20 балл аралығында бағаланып, ең жоғары жиынтық балл 100 болды. Сөздік қорда терминдердің мағынасын түсіну, оларды контексте дұрыс қолдану және лексикалық әртүрлілік; грамматикада морфологиялық және синтаксистік дұрыстық; сөйлеу мәдениетінде ойдың жүйелілігі, байланыстылығы және әдеби тіл нормаларын сақтау; сыни ойлауда негізгі ойды анықтау, салыстыру, себеп-салдар байланысын табу және дәлелді қорытынды жасау; коммуникативтік дағдыларда сұраққа мазмұнды жауап беру, пікірін негіздеу және диалогке қатысу бағаланды. Өлшеу тапсырмалары пәнаралық мәтінді түсіну мен талдауды, лексика-грамматикалық тапсырмаларды, қысқаша жазбаша жұмысты және ауызша дәлелді жауапты қамтыды. Әр көрсеткіштің пайыздық нәтижесі «алынған балл / 20×100 » формуласы арқылы есептелді; топтық көрсеткіш жеке нәтижелердің арифметикалық орташа мәні ретінде анықталды.

Бағалау бірыңғай критерийлік рубрика бойынша жүргізілді. Әр көрсеткіш төрт деңгейде сипатталды: 0–5 балл — төмен деңгей (тапсырма орындалмаған немесе өрескел қателермен орындалған, ой жүйесіз берілген); 6–10 балл — қанағаттанарлық деңгей (тапсырма ішінара орындалған, терминдер мен грамматикалық құрылымдар тұрақсыз қолданылады, пікір дәлелденбейді); 11–15 балл — жақсы деңгей (тапсырма негізінен дұрыс орындалған, жекелеген қателер кездеседі, пікір ішінара дәлелденеді); 16–20 балл — жоғары деңгей (тапсырма толық әрі дұрыс орындалған, терминдер орынды қолданылады, пікір жүйелі әрі дәлелді беріледі). 1-кестедегі бағалау өлшемдері осы бес көрсеткіш арқылы өлшенді: грамматикалық сауаттылық — «грамматика», логикалық байланыстардың болуы — «сыни ойлау», сөйлеу мәдениеті мен дәлел келтіру деңгейі — «сөйлеу мәдениеті» және «коммуникативтік дағдылар» көрсеткіштері бойынша; идеяның бірегейлігі мен мазмұнның толықтығы жазбаша жұмыс негізінде «сыни ойлау» және «сөздік қор» көрсеткіштерінің құрамында ескерілді.

Этикалық мақұлдау. Зерттеу 5–8-сыныптағы кәмелетке толмаған білім алушылардың қатысуымен жүргізілді. Зерттеу SDU University Зерттеу этикасы комитетінде қаралып, № 11-12-03 мақұлдауымен 2026 жылғы 16 наурызда бекітілді. Зерттеу барысында этикалық стандарттар мен институционалдық талаптар сақталды, алынған деректер құпия түрде өңделді.

1-кесте

Интеграциялық оқытудағы мақсат–мазмұн–бағалау моделі

№	Мақсат түрі	Мазмұны	Мысалдар	Бағалау өлшемдері
1	Тілдік мақсат	Сөздік қорды молайту, дұрыс сөйлеу	Жаңа сөздермен сөйлем құрау	Грамматикалық сауаттылық
2	Танымдық мақсат	Талдау, салыстыру, қорыту	Пәнаралық мәтіндерді салыстыру	Логикалық байланыстардың болуы

№	Мақсат түрі	Мазмұны	Мысалдар	Бағалау өлшемдері
3	Коммуникативтік мақсат	Диалог, пікірталас	Рөлдік ойын, пікірталас	Сөйлеу мәдениеті, дәлел келтіру деңгейі
4	Шығармашылық мақсат	Жаңа идея ұсыну, жоба әзірлеу	Эссе, бейнепрезентация	Идеяның бірегейлігі, мазмұнның толықтығы

1-кестеде интеграциялық оқытудағы мақсат, мазмұн және бағалау өлшемдерінің өзара байланысы көрсетілген. Ұсынылған модель тіл мен пәндік мазмұнды кіріктіру қағидатына негізделеді (Genesee, 1994; Coyle et al., 2010).

Тәжірибелік топта қолданылған тапсырмалар жүйесі мәтінмен «қарапайымнан күрделіге» қағидаты бойынша сатылы жұмысқа негізделді. Әр мәтін бойынша алдымен тілдік минимум (негізгі терминдер, тұрақты тіркестер, мәтіндік байланыс құралдары) айқындалып, одан соң тапсырмалар мынадай тізбекпен орындалды: оқылым арқылы мәтінді түсіну, негізгі ақпаратты іріктеу, терминологиялық бірліктермен жұмыс, мәтін мазмұнын қысқаша баяндау және мәтін мәселесі бойынша дәлелді пікір білдіру. Соңғы саты сабақтың тілдік өніміне айналып, 1-кестедегі өлшемдер бойынша бағаланды.

Жүйеде үш типтегі мәтін қолданылды: «Қазақ әдебиеті» бағдарламасынан алынған көркем мәтіндер (прозалық және поэтикалық шығармалардың фрагменттері) бейнелі лексикамен, авторлық ұстаныммен және мәдени мағыналармен жұмысты қамтамасыз етеді; Қазақстан тарихы бойынша ғылыми-көпшілік мәтіндер тарихи оқиғалар мен тұлғалардың бейімделген сипаттамаларын ұсынады; география пәні бойынша ақпараттық-сипаттамалық мәтіндер табиғат нысандарын, аймақтарды және экологиялық жағдаяттарды сипаттайды.

Пәнаралық мәтінмен жұмыс үш кезеңде ұйымдастырылды: мәтін алдындағы кезеңде пәндік және тілдік білім жаңғыртылады («Тарих сабағынан бұл туралы не білесіңдер?»); мәтіндік кезеңде бағдарлы оқу жүргізіліп, негізгі ой табылады, кілт сөздер жазылып, байланыс құралдарына назар аударылады; мәтін кейінгі кезеңде тапсырмалар орындалып, талқылау мен сөзжасам жұмысы жүзеге асырылады.

Тапсырмалар жүйесінің нақты жүзеге асуын 8-сыныптағы «Арал: тарих, экология, тіл» блогы (5–6 сағат) мысалында көрсетуге болады. Блок «Қазақстанның су ресурстары» бөлімін Ө. Нұрпейісовтің «Қан мен тер» романымен (әдебиет), Аралдың экологиялық апаты тақырыбымен (тарих) және Арал бассейні мәселесімен (география) біріктіреді.

Бірінші сабақта (мәтін алдындағы кезең) мұғалім оқушылардың Арал теңізі жайлы білімін жаңғыртады, одан соң Арал бассейні туралы ақпараттық-сипаттамалық мәтін ұсынылады — статистика, тайыздану ауқымы, экожүйеге зардаптар сипатталады. Оқушылар кілттік терминдерді (бассейн, деградация, экожүйе, тұздану) түсіндіріп, абзацтар арасындағы байланыс құралдарын талдайды.

Екінші сабақта Арал апатының себептері туралы ғылыми-көпшілік тарихи мәтін енгізіледі — суармалы егіншілік саясаты, тың жерлерді игеру, каналдар салу. Оқушылар «Себептер - Процесс - Зардаптар» мағыналық схемасын құрып, «Арал апатының алдын алуға бола ма еді?» проблемалық сұрағына жауап тұжырымдайды; осы тұста географиялық деректер тарихи себептермен байланыстырылады.

Үшінші–төртінші сабақтарда көркем мәтін — Ө. Нұрпейісовтің «Қан мен тер» романынан фрагмент — енгізіледі. Оқушылар тұрақты тіркестер мен көркемдегіш құралдарды талдап, автор ұстанымын талқылайды: Нұрпейісов романды неге «Қан мен тер» деп атады? Осылайша оқушылар экологиялық апатты тек географиялық дерек ретінде емес, адами трагедия және ұлттық жоғалту ретінде ұғынады.

Бесінші сабақта «Аралды құтқару мүмкін бе?» пікірталасы өткізіледі. Оқушылар үш топқа бөлінеді: «экологтар» қалпына келтіру мүмкіндігін дәлелдейді, «экономистер» шығындар мен ресурстарды талдайды, «тарихшылар» өткен тәжірибеге жүгінеді; әр топ дәлелді баяндама (3–5 минут) дайындайды.

Алтыншы сабақта оқушылар «Суды сақтау – ұлттық міндет» публицистикалық эссесін (10–15 сөйлем) жазады. Эссе — блоктың қорытынды өнімі: онда үш пәндік саланың білімі біріктіріледі әрі жұмыстар алдын ала белгіленген өлшемшарттар бойынша бағаланады. Бұл мысал жүйенің екі қағидалық ерекшелігін көрсетеді: интеграция формальды емес, мазмұнды жүзеге асырылады — әрбір мәтін тақырыпты толық түсіну үшін қажет бірегей білім береді; ал тапсырмалардың сатылы тізбегі оқылымнан дәлелді өнімге дейінгі жолды бөлшектеп, әр сабақтың тілдік нәтижесін өлшенетін етеді.

Екінші мысал — 7-сыныптағы «Табиғат пен көшпелілер» блогы (5–6 сағат): М. Әуезовтің «Абай жолы» шығармасындағы табиғат суреттемесі (әдебиет), көшпелілер шаруашылығы туралы ғылыми-танымдық мәтін (тарих) және Қазақстан климаты мен дала зонасының сипаттамасы (география) біріктіріледі. Тапсырмалар деформацияланған мәтінді қалпына келтіруден басталып, «Климат - көшпелі өмір» себеп-салдар схемасын құрумен, «Көшпелілер мәдениеті – өркениет пе?» дискуссиясымен жалғасады және «Ұлы Дала маған не береді?» эссесімен аяқталады; қорытынды өнім — мини-эссе (10–15 сөйлем).

Әр блоктың қорытынды жұмысы — оқушының өз мәтіні: 5-сыныптағы 5–7 сөйлемдік байланысты сөзден 8-сыныптағы публицистикалық эссеге дейін. Жазба өнімнің жанрлары жасқа қарай сараланады: 5–6-сыныптарда сипаттамалық және баяндамалық жанрлар басым (мазмұндау, сипаттау, досқа хат), 7-сыныпта — пайымдау жанрлары (проблемалық сұраққа дәлелді жауап, ойтолғау), 8-сыныпта — публицистикалық жанрлар (эссе, сұхбат, мақала).

Пәнаралық интеграция пән мұғалімдерінің үйлестірілуін талап етеді және екі деңгейде жүзеге асырылады. Ең аз деңгейде — ақпараттық алмасу: қазақ тілі мұғалімі оқушылардың тарих пен география бойынша қандай материалды оқып жатқанын біліп, мәтіндер мен тапсырмаларды іріктеу кезінде осы білімді пайдаланады. Толық деңгейде — бірлескен жоспарлау: мұғалімдер тоқсан басында әдістемелік кеңес өткізіп, жақын тақырыптарды өту мерзімдерін келістіреді.

Нәтижелер және оларды талдау

Анықтаушы кезеңде білім алушылардың бастапқы тілдік даму деңгейін айқындау мақсатында диагностикалық тапсырмалар жүргізілді. Бастапқы өлшем оқушылардың сөздік қорының жеткіліксіздігі, грамматикалық құрылымдарды қолданудағы тұрақсыздық және өз ойын жүйелі әрі дәлелді жеткізу барысында қиындықтардың бар екенін көрсетті. Бұл құбылыстар күрделі мәтінмен жұмыс істеу барысында когнитивтік жүктеменің артуымен байланысты екені байқалды (Duke et al., 2021). Анықтаушы кезеңде бақылау және тәжірибелік топтардың бастапқы нәтижелері сипаттамалық тұрғыдан өзара шамалас болды, сондықтан қалыптастырушы кезеңнен кейінгі өзгерістер әр топтың бастапқы деңгейімен салыстырыла қарастырылды.

2-кесте

Тәжірибелік топтың post-test бойынша тілдік және танымдық дағдыларының орташа нәтижелері (%)

№	Көрсеткіш	Post-test бойынша орташа нәтиже (%)
1	Сөздік қор	85
2	Грамматика	80
3	Сөйлеу мәдениеті	78
4	Сыни ойлау	82

№	Көрсеткіш	Post-test бойынша орташа нәтиже (%)
5	Коммуникативтік дағдылар	88

Ескерту. Мәндер тәжірибелік топтың ($n = 20$) post-test бойынша орташа нәтижелерін көрсетеді; әр көрсеткіштің ең жоғары балы 20, нәтижелер 100%-дық шкалаға ауыстырылған.

2-кестедегі 85%, 80%, 78%, 82% және 88% мәндері тәжірибелік топтың қалыптастырушы кезеңнен кейінгі post-test барысында әр көрсеткіш бойынша алған орташа нәтижелерін білдіреді. Нәтижелер диагностикалық жұмыстың қорытындысы мен ортақ бағалау критерийлеріне сүйене отырып шығарылды. Әр көрсеткіш бойынша алынған орташа балл ең жоғары 20 балға қатыстырылып, 100%-дық шкалаға ауыстырылды.

Статистикалық талдау $N = 40$ (тәжірибелік топ — 20, бақылау тобы — 20) білім алушының pre-test және post-test нәтижелері негізінде жүргізілді. Сипаттамалық статистика арифметикалық орташа мән (M) және стандартты ауытқу (SD) түрінде берілді. Топтардың бастапқы деңгейі мен post-test нәтижелеріндегі топаралық айырмашылық тәуелсіз таңдамаға арналған оқушының t -тесті арқылы тексерілді; әр топтағы pre-test пен post-test арасындағы өзгеріс жұпталған таңдамаға арналған оқушының t -тестімен бағаланды. Сонымен қатар әр оқушының өзгеріс балы (post-test – pre-test) есептеліп, екі топтың өсім көрсеткіштері тәуелсіз таңдамаға арналған оқушының t -тесті арқылы салыстырылды. Статистикалық маңыздылық деңгейі $\alpha = .05$ деп қабылданды (5-кесте). Топаралық әсер көлемі біріктірілген стандартты ауытқу негізінде Cohen's d арқылы есептелді. Топаралық статистикалық салыстыру жалпы композиттік көрсеткіш (бес көрсеткіштің орташа мәні) бойынша жүргізілді; жекелеген көрсеткіштер бойынша нәтижелер 3-кестеде сипаттамалық түрде берілді.

3-кесте

Көрсеткіштер бойынша тәжірибелік және бақылау топтарының post-test нәтижелері мен өсімі (M , нормаланған балл, 0–100 шкала)

Көрсеткіш	Тәжірибелік топ Post-test	Бақылау тобы Post-test	Тәжірибелік топ Өсім (Δ)	Бақылау тобы Өсім (Δ)
Сөздік қор	85.0	79.0	+18.0	+12.5
Грамматика	80.0	74.0	+15.0	+9.2
Сөйлеу мәдениеті	78.0	72.0	+15.0	+8.5
Сыни ойлау	82.0	76.0	+16.0	+10.3
Коммуникативтік дағдылар	88.0	82.0	+18.0	+12.2
Жалпы композиттік көрсеткіш	82.60	76.60	+16.40	+10.54

Ескерту. M — арифметикалық орташа мән; Δ — өсім (post-test пен pre-test орташа мәндерінің айырмасы). Әр топта $n = 20$. Жекелеген көрсеткіштер бойынша топаралық айырмашылықтар статистикалық тұрғыдан тексерілмеген.

4-кесте

Тәжірибелік және бақылау топтарының pre-test/post-test нәтижелері ($M \pm SD$, нормаланған балл, 0–100 шкала)

Көрсеткіш	Тәжірибелік топ Pre-test	Тәжірибелік топ Post-test	Бақылау тобы Pre-test	Бақылау тобы Post-test
Сөздік қор	67.0 $\pm$ 8.5	85.0 $\pm$ 8.5	66.5 $\pm$ 8.5	79.0 $\pm$ 9.9
Грамматика	65.0 $\pm$ 8.8	80.0 $\pm$ 9.0	64.8 $\pm$ 8.8	74.0 $\pm$ 9.4
Сөйлеу мәдениеті	63.0 $\pm$ 9.0	78.0 $\pm$ 9.2	63.5 $\pm$ 9.0	72.0 $\pm$ 9.2
Сыни ойлау	66.0 $\pm$ 8.7	82.0 $\pm$ 8.8	65.7 $\pm$ 8.7	76.0 $\pm$ 9.6
Коммуникативтік дағдылар	70.0 $\pm$ 8.3	88.0 $\pm$ 7.8	69.8 $\pm$ 8.3	82.0 $\pm$ 10.4
Жалпы композиттік көрсеткіш	66.20 $\pm$ 8.66	82.60 $\pm$ 8.66	66.06 $\pm$ 8.66	76.60 $\pm$ 9.69

Ескерту. M — арифметикалық орташа мән; SD — стандартты ауытқу. Әр топта $n = 20$.

5-кесте

Қолданылған статистикалық тесттер және салыстыру нәтижелері

Салыстыру	Қолданылған тест	$t(df)$	p	Cohen's d
Pre-test: тәжірибелік топ – бақылау тобы	Тәуелсіз таңдамаға арналған оқушының t -тесті	$t(38) = 0.05$	.960	—
Тәжірибелік топ: pre-test – post-test	Жұпталған таңдамаға арналған оқушының t -тесті	$t(19) = 9.47$	< .001	—
Бақылау тобы: pre-test – post-test	Жұпталған таңдамаға арналған оқушының t -тесті	$t(19) = 5.69$	< .001	—
Өзгеріс балдары: тәжірибелік топ – бақылау тобы	Тәуелсіз таңдамаға арналған оқушының t -тесті	$t(38) = 2.31$	.026	0.73
Post-test: тәжірибелік топ – бақылау тобы	Тәуелсіз таңдамаға арналған оқушының t -тесті	$t(38) = 2.06$	.046	0.65

Ескерту. df — еркіндік дәрежесі; d — Cohen әсер көлемі (біріктірілген стандартты ауытқу негізінде). Сызықша (—) әсер көлемінің есептелмегенін білдіреді.

Статистикалық талдау нәтижесінде топтардың бастапқы композиттік көрсеткіштері арасында мәнді айырмашылық анықталған жоқ: тәжірибелік топта $M = 66.20$, $SD = 8.66$, бақылау тобында $M = 66.06$, $SD = 8.66$; $t(38) = 0.05$, $p = .960$ (4-кесте). Тәжірибелік топтың

жалпы көрсеткіші pre-test-тегі 66.20 ± 8.66 балдан post-test-тегі 82.60 ± 8.66 балға дейін жоғарылады; жұпталған таңдамаға арналған оқушының t -тесті нәтижесі $t(19) = 9.47, p < .001$. Бақылау тобында көрсеткіш 66.06 ± 8.66 балдан 76.60 ± 9.69 балға дейін өсті; $t(19) = 5.69, p < .001$. Өзгеріс балдарын салыстыру тәжірибелік топтағы орташа өсімнің ($M = 16.40, SD = 7.75$) бақылау тобындағы өсімнен ($M = 10.54, SD = 8.28$) жоғары екенін көрсетті: $t(38) = 2.31, p = .026$, Cohen's $d = 0.73$. Post-test нәтижелері бойынша да тәжірибелік топтың көрсеткіші бақылау тобынан статистикалық тұрғыдан жоғары болды: $t(38) = 2.06, p = .046$, Cohen's $d = 0.65$. Post-test бойынша $d = 0.65$ мәні орташа деңгейдегі әсерді көрсетеді.

Есептеу тәртібі: әр көрсеткіштің пайыздық нәтижесі оқушы жинаған рубрикалық ұпайдың сол көрсеткіш бойынша мүмкін болатын ең жоғары 20 балға қатынасын 100%-ға көбейту арқылы анықталды; топтық нәтиже жеке пайыздардың орташа мәні ретінде алынды. Cohen's $d = (M_{\text{тәж}} - M_{\text{бақ}}) / SD_{\text{pooled}}$ формуласы бойынша есептелді, мұнда SD_{pooled} — екі топтың біріктірілген стандартты ауытқуы. Осы есептеу бойынша post-test кезеңіндегі топаралық әсер көлемі $d = 0.65$, ал өзгеріс балдарын салыстырудағы әсер көлемі $d = 0.73$ болды.

Алынған нәтижелер пәндік мәтінмен сатылы жұмыс пен критериялды бағалау жағдайында оқушылардың тілдік және танымдық дағдыларында оң динамика болғанын көрсетті. Екі топта да pre-test пен post-test арасында мәнді өсім байқалғанымен, тәжірибелік топтың өсімі бақылау тобынан статистикалық тұрғыдан жоғары болды ($t(38) = 2.31, p = .026, d = 0.73$), ал қорытынды post-test нәтижелері бойынша да топаралық айырмашылық мәнді болды ($t(38) = 2.06, p = .046, d = 0.65$).

Шектеулер. Зерттеудің шектеулерін ескеру қажет: іріктеме көлемінің шектеулілігі ($N = 40$), эксперименттің қысқа мерзімде (8 апта) жүргізілуі, көрсеткіштердің бір бөлігінің мұғалім бағасына тәуелді болуы және бір контекстпен шектелуі нәтижелерді жалпылауға әсер етуі мүмкін; сондықтан кейінгі жұмыстарда іріктемені кеңейту мен ұзақмерзімді бақылау орынды.

Практикалық ұсыныстар. Зерттеу нәтижелері негізінде интеграциялық тапсырмалар жүйесін сабақта қолданудың мынадай ұсыныстарын тұжырымдауға болады:

- Мәтінді іріктеу: әр бөлімге пәндік мазмұнды қамтитын, жас ерекшелігіне сай мәтін таңдалады (5–6-сынып үшін 200–300 сөз, 7–8-сынып үшін 300–400 сөз);
- Тілдік минимумды айқындау: әр мәтін бойынша меңгерілуге тиіс терминдер, тұрақты тіркестер және мәтіндік байланыс құралдары алдын ала белгіленеді;
- Сатылы тапсырмалар: оқылым, ақпаратты іріктеу, терминдермен жұмыс, қысқаша баяндау, дәлелді пікір тізбегі сақталады;
- Жазба жұмысты бағалау: сабақ соңындағы жазба жұмыс (аннотация, эссе, дәлелді пікір) бағалау критерийлері арқылы бағаланады;
- Пән мұғалімдерімен үйлестіру: ең аз деңгейде — тарих және география мұғалімдерінің тақырыптық жоспарларымен танысу; толық деңгейде — ортақ тақырыптарды өту мерзімдерін келісу.

Қорытынды

Интеграциялық тәсілді білім беру практикасына енгізудің нәтижелілігі тілдік және пәндік мақсаттарды бір сабақ аясында өзара кіріктіріп жоспарлауға байланысты. Сондықтан интеграциялық сабақтарды ұйымдастыруда пән мұғалімдері мен тіл мамандарының тұрақты бірлескен жоспарлауды жолға қою, ортақ тақырыптық-күнтізбелік жоспар құру және әр бөлім бойынша «тілдік минимумды» (негізгі терминдер, тұрақты тіркестер, мәтіндік байланыс құралдары) алдын ала айқындау ұсынылады. Білім алушылардың ғылыми мәтінді түсінуін қолдау үшін глоссарий әзірлеу, «термин–анықтама–мысал» құрылымындағы жұмыс түрлерін жүйелеу, графикалық ұйымдастырғыштарды (кластер, концепт-карта) қолдану, сондай-ақ мәтінді мағыналық бөліктерге жіктеп оқу мен сұрақ қою стратегияларын (болжам жасау, дәлел табу, қорытындылау) тұрақты енгізу тиімді әдістемелік тетік ретінде қарастырылады.

Бағалау үдерісінде тілдік прогресті нақты көрсету мақсатында критериялды бағалау рубрикаларын қолданып, мәтінді түсіну деңгейі, дәлелді пікір айту, терминдерді орынды қолдану, байланысты сөйлеу және мәтін логикасын сақтау сияқты көрсеткіштерді

калыптастырушы бағалаумен ұштастыру қажет. Сонымен қатар білім алушылардың дайындық деңгейіндегі айырмашылықтарды ескеру интеграциялық оқытудың қолжетімділігін арттырады: осы орайда тапсырмаларды саралау (қолдау сөздігі ұсынылған нұсқа; жетекші сұрақтары бар нұсқа; кеңейтілген зерттеу тапсырмасы) оқу нәтижелерінің теңгерімді қалыптасуына ықпал етеді.

Зерттеудің шектеулері ретінде іріктеме көлемінің шектеулілігі, зерттеудің бір контексте (бір ұйым/бір өңір) жүргізілуі және нәтижеге ықпал етуі мүмкін аралас факторлардың (мұғалім тәжірибесі, сыныптың бастапқы тілдік деңгейі, пәндік уәж) толық бақылауға алынбауы атап өтіледі. Сондай-ақ бағалау құралдарының мектеп жағдайына бейімделуі белгілі бір деңгейде субъективтілік тәуекелін арттыруы ықтимал. Сондықтан кейінгі жұмыстарда бағалаудың сенімділігін күшейту үшін тәуелсіз тексеру элементтерін (бірнеше бағалаушының келісімі, стандартталған тапсырмалар, сыртқы сараптау) қолдану орынды.

Практикалық енгізу тұрғысынан интеграциялық оқытуды жүйелеудің тиімді үлгісі ретінде «бір бөлім – бір мәтін – бір өнім» қағидатын ұсынуға болады: әр бөлімде пәндік мазмұнды қамтитын ғылыми-танымдық мәтін іріктеледі; мәтінге сәйкес тілдік мақсаттар (терминологиялық минимум, сөйлем үлгілері, байланыстырушы құралдар) нақтыланады; сабақ соңында білім алушының тілдік өнімі (қысқаша аннотация, шағын баяндама, инфографикаға түсіндірме, дәлелді пікір) алдын ала белгіленген критерийлер бойынша бағаланады. Бұл құрылым жоспарлауды айқындап, күтілетін оқу нәтижесін нақтылауға мүмкіндік береді.

Алдағы зерттеулерде интеграциялық тәсілдің тиімділігін нақтылау үш бағытта жүргізілуі тиіс: біріншіден, әртүрлі пәндер контексінде интеграциялық сабақ сценарийлерін салыстырып, пәндік мәтін жанрларының тілдік нәтиже көрсеткіштеріне ықпалын айқындау; екіншіден, оқу стратегияларын мақсатты түрде үйретудің мәтінді түсіну мен академиялық тілдің қалыптасуына әсерін эксперименттік түрде тексеру; үшіншіден, сандық және сапалық деректерді біріктіріп, білім алушының ғылыми мәтінмен жұмыс жасау динамикасын кешенді сипаттау. Токсандық және жылдық мониторинг нәтижелердің тұрақтылығын бағалап, тәсілдің орнықтылығын дәлелдеуге мүмкіндік береді. Жалпы алғанда, зерттеу интеграциялық оқытудың ғылыми мәтінмен жұмысты ұйымдастырудағы әлеуетін көрсетіп, тілдік дамуды пәндік мазмұнмен кіріктіре жетілдіруге бағытталған әдістемелік негіз ұсынады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- Аймауытов, Ж. (2013). *Жүсіпбек Аймауытов шығармалары. Алты томдық шығармалар жинағы*. Алматы: Ел-шежіре.
- Алдахметова, Ш., & Карбаева, Ш. (2025). Географияны оқытуда пәндік-тілдік интеграцияланған тәсілді (CLIL) қолданудың әдістемесі. *3i: intellect, idea, innovation*, 2(3), 27–35.
- Байтұрсынұлы, А. (1992). *Тіл тағылымы*. Алматы: Ана тілі.
- Выготский, Л. (2013). *Мышление и речь (сборник)*. ЛитРес, АСТ: Астрель.
- Давыдов, В. В. (2004). *Проблемы развивающего обучения*. Академия.
- Досанова, Г. К. (2016). Интеграция предметов в современной школе — реальная потребность времени. In *Русский язык как фактор культурно-образовательной интеграции общества* (pp. 417–422).
- Оразбаева, Ф. Ш. (2005). *Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі*. Алматы: Ы. Алтынсарин атындағы Қазақтың білім академиясы.
- Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *Content and language integrated learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cummins, J. (2000). *Language, power and pedagogy: Bilingual children in the crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Dalton-Puffer, C. (2007). *Discourse in content and language integrated learning classrooms*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Duke, N. K., Ward, A. E., & Pearson, P. D. (2021). *The science of reading comprehension*

instruction. *The Reading Teacher*, 74(6), 663–672.

Freeman, D. L., & Cameron, L. (2008). Research methodology on language development from a complex systems perspective. *The Modern Language Journal*, 92(2), 200–213.

Genesee, F. (1994). Integrating language and content: Lessons from immersion (Educational Practice Report No. 11). Santa Cruz, CA: National Center for Research on Cultural Diversity and Second Language Learning.

Llinares, A., Morton, T., & Whittaker, R. (2012). *The roles of language in CLIL*. Cambridge University Press.

Marsh, D. (2002). *CLIL/EMILE—The European dimension: Actions, trends and foresight potential*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Mehisto, P., Marsh, D., & Frigols, M. J. (2008). *Uncovering CLIL: Content and language integrated learning in bilingual and multilingual education*. Oxford: Macmillan Education.

Oshepkova, O. V., & Blagov, Y. V. (2014). Integrative approach in education. *Vestnik of Samara State Technical University Psychological and Pedagogical Sciences*, 11(3), 164–169.

Sharma, U., & Desai, I. (2002). Measuring concerns about integrated education. *Asia-Pacific Journal on Disability*, 5(1), 2–14.

References

Aimautov, Zh. (2013). Zhusipbek Aimautov shygarmalary [Works of Zhusipbek Aimautov]. Alty tomdyq shygarmalar zhinagy. Almaty: El-shezhire. (In Kazakh).

Aldakhmetova, Sh., & Karbaeva, Sh. (2025). Geografiyany oqytuda pandik-tildik integratsiyalangan tasildi (CLIL) qoldanudyn adistemesi [Methodology of applying the content and language integrated (CLIL) approach in teaching geography]. 3i: *intellect, idea, innovation*, 2(3), 27–35. (In Kazakh).

Baitursynuly, A. (1992). Til tagylymy [Language heritage]. Almaty: Ana tili. (In Kazakh).

Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *Content and language integrated learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cummins, J. (2000). Language, power and pedagogy: Bilingual children in the crossfire. Clevedon: Multilingual Matters.

Dalton-Puffer, C. (2007). Discourse in content and language integrated learning classrooms. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Davydov, V. V. (2004). Problemy razvivayushchego obucheniya [Problems of developing training]. Moscow: Akademija. (In Russian)

Dosanova, G. K. (2016). Integraciya predmetov v sovremennoj shkole – real'naya potrebnost' vremeni. In *Russkij yazyk kak faktor kul'turno-obrazovatel'noj integracii obshchestva* (pp. 417–422). (In Russian)

Duke, N. K., Ward, A. E., & Pearson, P. D. (2021). The science of reading comprehension instruction. *The Reading Teacher*, 74(6), 663–672. (In English)

Freeman, D. L., & Cameron, L. (2008). Research methodology on language development from a complex systems perspective. *The modern language journal*, 92(2), 200–213. (In English)

Genesee, F. (1994). Integrating language and content: Lessons from immersion (Educational Practice Report No. 11). Santa Cruz, CA: National Center for Research on Cultural Diversity and Second Language Learning. (In English)

Llinares, A., Morton, T., & Whittaker, R. (2012). *The roles of language in CLIL*. Cambridge University Press. (In English)

Marsh, D. (2002). *CLIL/EMILE-The European dimension: Actions, trends and foresight potential*. Jyväskylä: University of Jyväskylä. (In English)

Mehisto, P., Marsh, D., & Frigols, M. J. (2008). *Uncovering CLIL: Content and language integrated learning in bilingual and multilingual education*. Oxford: Macmillan Education. (In English)

Orazbaeva, F. Sh. (2005). Tildik qatynas: teoriyasy zhane adistemesi [Language communication: theory and methodology]. Almaty: Y. Altynsarin atyndagy Qazaqtyn bilim akademiyasy. (In

Kazakh)

Oshepkova, O. V., & Blagov, Y. V. (2014). Integrative approach in education. *Vestnik of Samara State Technical University Psychological and Pedagogical Sciences*, 11(3), 164-169. (In English)

Sharma, U., & Desai, I. (2002). Measuring concerns about integrated education. *Asia-Pacific Journal on Disability*, 5(1), 2-14. (In English)

Vygotskii, L. (2013). *Myshlenie i rech'* [Thinking and speech]. LitRes; AST: Astrel'. (In Russian)

Найля Утеубаева^{1*}, Жайнагул Дуйсебекова²

^{1,2} SDU University, Каскелен, Казахстан

*e-mail: uteubayeva.nailya@gmail.com

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПУТИ ЯЗЫКОВОГО РАЗВИТИЯ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА

Аннотация. В данной работе рассматриваются методические особенности организации языкового развития учащихся 5–8-х классов на основе интегративного подхода. Интегративный подход представляет собой эффективный методический принцип, позволяющий осуществлять целостное развитие языковых и когнитивных навыков за счёт установления содержательных связей между учебными предметами. Данный подход направлен не только на усвоение грамматики и расширение словарного запаса, но и на сочетание процесса изучения языка с предметными знаниями, жизненным опытом и творческой деятельностью. С учётом возрастных особенностей учащихся 5–8-х классов интегративный подход объединяет языковое развитие с познавательным интересом, критическим мышлением и коммуникативными способностями. Учебный материал в рамках таких методических подходов представляется в виде текстов, заданий и проектных работ, заимствованных из различных предметных областей. Например, темы из истории, географии и искусства вводятся на языковых занятиях в форме текста, диалога, дискуссии или написания эссе. Преимущество интегративного подхода заключается в том, что он побуждает учащихся активно действовать в языковой среде, расширять кругозор через обсуждение различных тем и развивать навыки межкультурной коммуникации. Этот метод обеспечивает целостность знаний за счёт установления межпредметных связей и связывает языковой материал с реальной жизнью. Кроме того, у учащихся развиваются творческие и исследовательские способности, формируются умения анализировать, сравнивать и обобщать информацию. Таким образом, методические пути организации языкового развития учащихся 5–8-х классов посредством интегративного подхода способствуют всестороннему развитию учащихся, повышению их языковой и когнитивной компетентности, а также укреплению учебной мотивации.

Ключевые слова: интегративный подход, языковое развитие, методические пути, межпредметная связь, познавательный интерес, критическое мышление, коммуникативные способности, творчество, исследовательские навыки, межкультурная коммуникация, учебная мотивация

Nailya Uteubayeva^{1*}, Zhainagul Duisebekova²

^{1,2}SDU University, Kaskelen, Kazakhstan

*e-mail: uteubayeva.nailya@gmail.com

METHODOLOGICAL WAYS OF LANGUAGE DEVELOPMENT THROUGH AN INTEGRATED APPROACH

Abstract. This work examines the methodological features of organizing language development for students in grades 5–8 on the basis of an integrated approach. The integrated approach is an effective methodological principle that enables the holistic development of linguistic and cognitive

skills by establishing content-based connections between subjects. This approach aims not only to teach grammar and vocabulary, but also to integrate language learning with subject knowledge, real-life experience, and creative activity. Taking into account the age characteristics of students in grades 5–8, the integrated approach combines language development with cognitive interest, critical thinking, and communicative abilities. Within such methodological approaches, learning materials are presented through texts, tasks, and project work drawn from various subject areas. For example, topics from history, geography, and the arts are incorporated into language lessons in the form of texts, dialogues, discussions, or essay writing. The advantage of the integrated approach is that it encourages learners to actively participate in the language environment, broaden their worldview through discussions on various topics, and develop intercultural communication skills. This method ensures the integrity of knowledge by establishing interdisciplinary connections and linking language material with real life. In addition, students' creative and research abilities develop, and their skills in analyzing, comparing, and synthesizing information are strengthened. Thus, the methodological ways of organizing language development in grades 5–8 through an integrated approach contribute to learners' holistic development, enhancement of linguistic and cognitive competence, and increased learning motivation.

Keywords: integrated approach, language development, methodological ways, interdisciplinary connection, cognitive interest, critical thinking, communication skills, creativity, research skills, intercultural communication, learning motivation

Received 30 March 2026

Авторлар туралы мәлімет

Утеубаева Найля Асаубаевна- PhD докторант, SDU University, Қаскелең, Қазақстан, e-mail: uteubayeva.nailya@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5230-0317>

Жайнагүл Дүйсебекова- Қауымдастырылған профессор, SDU University, Қаскелең, Қазақстан, e-mail: zhainagul.duisebekova@sdu.edu.kz ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9546-9423>

Информация об авторах

Утеубаева Найля Асаубаевна- PhD докторант, SDU University, Каскелен, Казахстан, e-mail: uteubayeva.nailya@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5230-0317>

Жайнагүл Дүйсебекова- Ассоциированный профессор, SDU University, Каскелен, Казахстан, e-mail: zhainagul.duisebekova@sdu.edu.kz ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9546-9423>

Information about the authors

Nailya Uteubayeva – PhD student, SDU University, Kaskelen, Kazakhstan e-mail: uteubayeva.nailya@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5230-0317>

Zhainagul Duisebekova – Associate professor, SDU University, Kaskelen, Kazakhstan, e-mail: zhainagul.duisebekova@sdu.edu.kz ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9546-9423>